

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
DEONTOLOJİ VE TIP TARİHİ ANABİLİM DALI

**CEMİL BULAK'IN
BİLİMSEL KİŞİLİĞİNİN VE MESLEK YAŞAMININ
ÇAĞDAŞ DIŞ HEKİMLİĞİ ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Jale DURAKTEKİN PERK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI
Yar Doç Dr Selim KADIOĞLU

ADANA - 2006

KABUL VE ONAY FORMU

Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Deontoloji ve Tıp Tarihi Yüksek Lisans Programı çerçevesinde yürütülmüş olan “Cemil Bulak’ın Bilimsel Kişiliğinin ve Meslek Yaşamının Çağdaş Diş Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi” adlı çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi : 03/04/2006

.....
Prof Dr İlter Uzel
Çukurova Üniversitesi
Jüri Başkanı

.....
Prof Dr İlhan Tuncer
Çukurova Üniversitesi

.....
Yar Doç Dr Selim Kadioğlu
Çukurova Üniversitesi

Yukarıdaki tez, Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Prof Dr Sait Polat
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Deontoloji ve tıp tarihi disiplini ile tanışmam 1992 yılında Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı sekreteri olarak çalışma hayatına atılmamla gerçekleşti. Önce Öğretim Görevlisi Dr Celal Arabacıoğlu'nun ve sonra Prof Dr İlter Uzel'in akademik çalışmalarına teknik katkıda bulunurken bu disiplinin konularına giderek daha fazla ilgi duymaya başladım.

10 yıllık bir aradan sonra öğrencilik hayatına geri dönüp yüksek öğrenime başlamamdan sonra, bu ilgimi fark etmiş olan Prof Dr İlter Uzel tarafından deontoloji ve tıp tarihi alanında lisans üstü eğitim yapma yönünde teşvik edildim. Bu proje Haziran 2001'de işletme alanındaki eğitimimi tamamlamam ve ertesi yıl yüksek lisans programına kaydolmamla gerçekleşti.

Diş Hekimi Cemil Bulak'ın ismini ilk kez duyuşum, 1998 yılında o dönemde özel kalem büro şefi olarak çalışmakta olduğum Çukurova Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde açılan bir toplantı salonuna onun isminin verilmesi ile oldu. Açılış töreni sırasında torunuyla tanıştığım ve yaşam öyküsü ile mesleki ve bilimsel kişiliği hakkında bir takım ön bilgiler edindiğim Cemil Bulak, yüksek lisans eğitimim sırasındaki çalışmalarım çerçevesinde önemli bir yere sahip oldu.

Bu tez çalışmasının çekirdeği, I. Türk Diş Hekimliği Tarihi ve Etiği Kongresi'nde sunulan bir poster bildiri halinde ortaya çıktı. Diş hekimliği tarihimizin seçkin bir siması olan Cemil Bulak hakkında yazılabileceklerin fazlalığı ve bunların kayda geçirilmesinin gerekliliği karşısında bu bildiri giderek genişledi, önce seminer sonra tez haline geldi.

Deontoloji ve tıp tarihi disiplinini tanımam, benimsemem ve bu disiplinde çalışma yapabilmem konusundaki katkılarından dolayı değerli hocalarımdan Dr Celal Arabacıoğlu'nu rahmetle, Prof Dr İlter Uzel'i, tez danışmanım Yar Doç Dr Selim Kadioğlu'nu ve Dr Funda Kadioğlu'nu saygıyla ve minnetle anıyorum. Yüksek lisans eğitimimi sürdürmemde gösterdikleri destek ve anlayış için bir yandan Prof Dr Sait Polat'ın şahsında Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nün tüm çalışanlarına, diğer yandan anneme, babama ve eşime teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİ	3
2.1. Tarihte Bireyler ve Tarih Yazımında Biyografiler	3
2.2. Trabzon Sağlık Tarihinden Enstantaneler	4
2.3. Cemil Bulak'ı Konu Edinen Çalışmalar	6
3. GEREÇ ve YÖNTEM	8
4. BULGULAR	10
4.1. Cemil Bulak'ın Yaşamından Satır Başları	10
4.2. Cemil Bulak'ı Örnek Bir Diş Hekimi Yapan Özellikler	15
4.3. Cemil Bulak'ın Mesleki Kişiliği	17
4.4. Cemil Bulak'ın Bilimsel Yönü	22
5. TARTIŞMA	32
6. SONUÇLAR ve ÖNERİLER	33
7. KAYNAKLAR	35
8. ÖZGEÇMİŞ	40

ÖZET

Cemil Bulak'ın Bilimsel Kişiliğinin ve Meslek Yaşamının Çağdaş Diş Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Diş hekimi Cemil Bulak 1901/1902-1983 yılları arasında yaşamış ve mesleğini 59 yıl hem uygulamacı ve hem de kuramsal çalışmacı olarak başarıyla icra etmiştir. Bu çalışmanın amacı Bulak'ın meslek yaşamı ve bilimsel kişiliği hakkında kimi önemli bilgileri derlemek ve duyurmaktır. İdeal bir diş hekimi olan Bulak, günümüzün ve geleceğin diş hekimleri için örnek alınacak bir kişidir.

Anahtar Sözcük: Türk Diş Hekimliği Tarihi

ABSTRACT

Evaluation of Carrier and Scientific Personality of Cemil Bulak in the Context of Contemporary Dentistry

Dentist Cemil Bulak (1901/1902-1983) has had a long carrier of 59 years as a practitioner and also as a scientific author. The purpose of this study is collecting and announcing some important information about his professional life and himself, as a man of science. Bulak as an ideal dentist is a good model for all his colleagues of the day and the future.

Key Word: Turkish History of Dentistry

1. GİRİŞ

Tıp tarihi literatürümüzde diş hekimliği tarihi hakkında hazırlanmış doktora ve yüksek lisans tezlerinin sayısı fazla değildir ve bunlar arasında da belirli bir diş hekimini konu edinen monografik bir eser bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tez çalışması Türk diş hekimliği tarihi alanında, tez boyutunda hazırlanan ilk biyografi niteliğini taşımakta ve bundan daha önemli olmak üzere Cemil Hulusi Bulak, meslek yaşamı ve bilimsel kişiliği bir teze konu olan ilk diş hekimimiz olmaktadır.

Kuşkusuz hiçbir yaşam öyküsünü içine yerleşmiş bulunduğu çağın ve toplumun koşullarından soyutlayarak değerlendirmek olanaklı değildir. Bireyin çağıyla ve toplumuyla etkileşmesi bağlamında ağır basan unsur genellikle etkilenmedir; herkesin yetiştiği döneme özgü bir formasyona sahip olması ve yaşamı boyunca çevresinde gerçekleşen olaylardan olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenmesi söz konusudur. Bireyin çağını ve toplumunu etkilemesi olgusu ise ancak sınırlı sayıda kişi için ve sınırlı ölçüde gerçekleşebilmektedir.

Bu genel saptama çerçevesinde bir de özel saptama yaparak Bulak'ın çağıyla ve toplumuyla etkileşmesini iki yönlü yaşamış bir kişi olduğu söylenebilir. Bu etkileşmenin en yoğun biçimde gerçekleştiği yer ise onun meslek yaşamıdır. Dolayısıyla Bulak'ı ve özellikle de onun diş hekimi kimliğini etüt etmek, diş hekimliğimizin yakın geçmişindeki uygulamaları ve zihniyeti anlayıp değerlendirme bağlamında önem taşımaktadır.

Darülfünun Tıp Fakültesi Dişçi Mektebi 1924 mezunlarından olan Diş Hekimi Cemil Hulusi Bulak'ın meslek yaşamı uzun ve başarılarla dolu olarak gerçekleşmiştir. Bulak, meslektaşlarının büyük bir kısmından farklı olarak İstanbul'da yaşamının ve çalışmanın cazibesine kapılmamış, doğduğu topraklara dönmeyi tercih etmiştir. Sınırlı olanaklar ve zor koşullar altında sağlık

hizmeti vermiş, buna rağmen yüksek meslek standartları tutturılmaktan geri kalmamıştır. Onun meslek yaşamı, ayrıntıda yakalanmış başarılarla dolu, tüm diş hekimlerinin örnek alabileceği ve dersler çıkartabileceği unsurlar içeren, incelenmeye değer bir süreçtir ^{1,2,3,4}.

Bulak, 59 yıl süren kariyeri boyunca kendisini geliştirmek için sürekli çaba sarf etmiş ve dünya ölçeğindeki gelişmeleri uzaktan izlemekle yetinmeyip olanak bulduğunda yerinde incelemiştir. Bilgilerini, deneyimlerini, değerlendirmelerini hem ikili ilişkiler düzeyinde hem de yayınları aracılığıyla meslektaşlarıyla paylaşmış; halkı ağız ve diş sağlığı konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla popüler yayınlar yapmayı da ihmal etmemiştir ^{1,2,3,4}.

Cemil Bulak mesleğine bağlılığı üst düzeyde, meslektaşlarıyla ilişkileri mükemmel, sadece hastalarına değil topluma karşı da sorumlu olduğunun bilincinde örnek bir diş hekimidir. Onu akademik çalışma konusu yaparak gündeme taşımak, hem anısına duyulan saygının bir gereği hem de diş hekimliği tarihi ve etiği alanına özgün bir katkıdır ^{2,3,4}.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Tarihte Bireyler ve Tarih Yazımında Biyografiler

Tarihi büyük adamların yaşam öykülerinden ibaret gören bir anlayış günümüzde fazla itibar görmüyor olmakla birlikte, biyografik etütlerin kültür tarihine katkılarını inkar etmek de olanaklı değildir. Geniş açıdan bakılacak olursa bir insanın yaşamı onun başından geçmiş bir dizi olay olmanın ötesinde, o kişinin ait olduğu çağa, topluma, ülkeye-bölgeye dair pek çok bilgi içeren bir koleksiyondur ^{5,6,7}.

Ontik değil epistemik anlamda tarih bağlamında; daha açık bir anlatımla, geçmişin süreçleri, olayları, kişileri, kurumları değil onlar hakkındaki bilgiler ve bu bilgileri sonraki kuşaklara taşıyan kayıtlar söz konusu olduğunda ⁶, kişiye odaklanmış bir yaklaşımın pratik bir yararı ortaya çıkmaktadır. İnsanların türdeşlerinin öykülerine duydukları doğal ilgi, kişiye odaklanmış yaklaşımla yazılmış geçmişin daha kolay okunmasını ve daha derin algılanmasını sağlamaktadır. Bu çerçevede çağının olaylarının akışına yön vermiş bir büyük adamın yaşam öyküsü de, çağının olaylarına ve koşullarına sadece tanıklık etmiş sade bir kişinin yaşam öyküsü de o çağı anlamaya ve tanımaya giden kestirme bir yol oluşturmaktadır.

Büyük adam ya da kahraman olarak adlandırılan, öncü ya da önder vasfını haiz kimselerin hayatı üzerinde çalışmanın, sade insanların hayatı üzerinde çalışmaya göre kimi farklı özellikleri bulunmaktadır. Büyük adam, sıradanlığı aşmış bulunmasından ötürü, kendi çağının tipik bir temsilcisi olmaktan çok daha ilerideki dönemlerin insanlarına yakın bir tiptir. Onun yaptıklarını ve yaşam biçimini ele almak heyecan ve ibret verici olmakla birlikte, yaşadığı çağın ortalama zihniyet ve eylem kalıplarını anlama konusunda daha

az veri sağlar. Öte yandan fazlasıyla sıradan ve sıg kimseler üzerinde durmanın vereceği sonuç da buna yakındır. Böylelerinin ağlarına ve kültürlerine özgü niteliklerden daha az pay alıp silik ve genelgeçer nitelikler taşımaları, çağdan çağa ve kültürden kültüre fazla farklılaşmamaları söz konusudur.

Bu iki ucun arasında, çağını ve kültürünü aşıp ötelere gitmemiş ama onlara bigane de kalmamış; çağıyla ve kültürüyle hesaplaşıp onlara ait olmuş, onların evriminde kendince bir rol oynamış kişiler vardır. Bu kategoridekiler sosyal tarih, kültür tarihi ve bunların ortak bir alt kümesi sayabileceğimiz meslek tarihi bakımından en ilginç ve incelenmeye değer olan insanlardır.

Çalışmamızın konusu olan Diş Hekimi Cemil Bulak tam da bu nitelikleri taşımaktadır. O, diş hekimliği alanında çığır açan bir lider olmamış ancak mesleğini icra edişinin bilimsel ve toplumsal boyutlarında sıradanlığın çok ötesine geçmiştir. Bulak'ın yaşamı, bir yandan çağının bilimsel diş hekimliği uygulamalarını sürdürmenin diğer yandan ait olduğu toplumun aydın ve yurtsever bir bireyi olmanın gereklerini yerine getirmenin demonstrasyonu gibidir.

2.2. Trabzon Sağlık Tarihinden Enstantaneler

Trabzon'un günümüzde sahip olduğu sağlık hizmeti olanakları ana hatlarıyla gözden geçirdiğinde resmi sağlık kurumlarının bir tıp fakültesi, bir eğitim ve araştırma hastanesi, bir devlet hastanesi ve biri ağız ve diş sağlığı hizmeti veren dört özel dal hastanesi olduğu görülmektedir ⁸. Ocak 2006 itibariyle tabip odasının 644 yesi ⁹, Artvin, Bayburt, Giresin, Gümüşhane, Rize ile ortak olan diş hekimleri odasının ise 340 yesi bulunmaktadır ¹⁰.

Cemil Bulak'ın bu kentte geçirdiği uzun meslek yaşamı, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinin sonunda, Trabzon Askeri Hastanesi'nde yedek subay olarak görev yapmasıyla başlamıştır ¹¹. Kentin o dönemdeki durumu hakkında geniş ve ayrıntılı bilgi içeren bir monografi olan çapa ile iek'in çalışmasının ¹² sağlıkla ilgili bölümünün gözden geçirilmesi, Bulak'ın nasıl bir ortamda kariyerine başladığını anlamak ve değerlendirmek açısından yararlı olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Trabzon ve yöresinde başta sıtma üzere salgın hastalıklarla mücadeleye yönelik bir örgütlenme dikkati çekmektedir ¹². Muhaceretten dönenlerin genel sağlık durumlarının ve yaşam koşullarının hastalıklara karşı dirençlerini zayıf kılmış olması, salgınların daha da geniş ölçekli hale gelmesine yol açmıştır ¹². Sıtmanın yanı sıra frengi de yaygın ve önemli bir sorun oluşturmuş ve ciddi bir mücadeleyi gerektirmiştir ¹².

Bulak'ın Trabzon'a gelişinden hemen önce yaşanan bu zorlu ve karışık dönemde, idealist hekimlerin ve hamiyetperver derneklerin salgınlarla mücadele bağlamındaki etkinlikleri kayda değer bir husustur ¹². Kentin sağlık yaşamı tarihçesinden bir başka ilginç bilgi notu, 1910'larda "Hekim" başlıklı yerel bir tıp dergisinin yayımlanmakta olmasıdır ¹².

Yirminci yüzyıl başlarında Trabzon'da muayenehanelerinin yanı sıra evlerinde ve eczanelerde hasta kabul eden farklı uzmanlıklara mensup bir çok doktor bulunmaktadır ¹². 1920'de açılan Memleket Hastanesi, ilk yıllarında ciddi personel ve ödenek sıkıntısı içinde olmuş, 1923'de yeniden organize olunup Numune Hastanesi adını aldıktan sonra daha etkili ve verimli çalışan bir kurum haline gelmiştir ¹².

1910'ların sonu, 1920'lerin başı itibariyle Trabzon'da adı kayda geçmiş üç diş hekiminin varlığı söz konusudur ¹². Bu kişiler Yorgi Pesidi Efendi, Sait Bey ve Mehmet Tahir Bey'dir ¹².

Pestidi'nin yerel gazetelere verdiği ilanda "Daima dişlerden şikayet ediyorsanız iyi bir tabip mi bulamadınız? Öyle ise her dişçinin ol bir kerede Uzunsokak caddesinde kain diş tabibi Yorgi Pesidi Efendi muayenehanesine koşunuz. New-usul Amerikan-kari dişler imal ve ağrı hissetmeksizin dişler ihraç ve fennin son terakkiyatına göre işler izhar eder. Teşrif buyuran muhterem müşterilerini memnun edeceğini taahhüt eyler" ifadesi yer almaktadır ¹².

Sait Bey'in Dişçi Mektebi'nden yeni mezun olarak 1920'de muayenehanesini açmış olduğu; Mehmet Tahir Bey'in ise Sıhhiye Vekaleti celilesi ruhsatnamesine sahip bulunduğu bilinmektedir ¹².

1-5 Kasım 1932'de İstanbul'da toplanan Birinci Milli Diş Tababeti Kurultayı'nın 138 katılımcısından 106'sı İstanbul'da çalışan diş hekimleridir. Farklı illerden gelmiş olan kurultay delegeleri arasında bir de Trabzon temsilcisi

bulunmaktadır ¹³. Bu kişinin adını saydığımız diş hekimlerinden biri mi, Cemil Bulak mı yoksa bambaşka bir kimse mi olduğu tez çalışması kapsamında cevabı bulunamamış bir sorudur.

2.3. Cemil Bulak'ı Konu Edinen alışmalar

Her mesleğin olduğu gibi diş hekimliğinin de kendine özgü büyük adamları bir başka deyişle kahramanları vardır. Bunlar buluş yapmış, mesleğin bilgi birikimini ve uygulama olanaklarını arttırmış, önemli meslek başarılarına imza atmış kişilerdir. Diş hekimliği tarihinde onların başarı öykülerinin geniş bir yeri vardır ve diş hekimliğinin evrimindeki dönüm noktalarının işareti onların adlarıdır ^{5,6}.

Adları meslek tarihçesine altın harflerle işlenen bu kahramanların sayısı çok da fazla değildir. Oysa her alanda onlarca, yüzlerce, binlerce de adsız meslek kahramanı vardır. Bunlar sınırlı bir evre içinde kaldıkları için yaygın birer şöhrete sahip olamamakla birlikte, mesleklerini hakkını vererek icra ederler ve toplumun, meslektaşlarının saygısını kazanırlar. Haldun Taner'in bir öyküsünün ¹⁴ adında yer alan "küçük harfli mutluluk" kavramından esinlenerek ürettiğimiz bir ifade ile, yaşamlarını "küçük harfli başarılar" ile doldururlar ².

Cemil Bulak, adının diş hekimliği tarihine mal olmasını sağlayacak tek bir büyük başarı göstermiş olmamakla birlikte, uzun meslek yaşamını böyle küçük harfli başarılarla bezemiş, yaşadığı dönemde olduğu gibi bugün de meslektaşlarının tanımaktan etkileneceği ve kendilerine örnek alacağı bir kişidir. Nitekim onu doğrudan ya da dolaylı olarak tanıma, onunla etkileşme olanağını bulmuş olanlar, kendisi hakkında yazmış-söylemiş oldukları bağlamında Cemil Bulak'ın etkileyici kişiliğinin ve mesleki kimliğinin altını çizmektedir ^{1,15,16}.

Bu genel saptamalardan sonra, tez çalışmasının başlıca kaynakları ve tez yazarının Cemil Bulak hakkında daha önce yapmış olduğu, tezin öncüsü sayılabilecek, çalışmaları gözden geçirmek yerinde olacaktır.

Cemil Bulak ile bizzat tanışmış ve yakınlık kurmuş olan Prof. Dr İter Uzel bu çalışmanın konusunu önermenin yanı sıra kaynak kişi olarak da bilgi

derlenmesine önemli katkı sağlamıştır. Bulak'ın İlder Uzel Kütüphanesi diş hekimliği dergileri koleksiyonunda yer alan makaleleri ve İlder Uzel ile Köksal Baloş'un birlikte hazırladıkları, Hacettepe Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi II. Kongresi'nde sunulan "Diş Hekimliği'nde 59 Yıl: Dr.Cemil Bulak (1896 – 1983)" başlıklı konferansın metni tez çalışmasının, İlder Uzel tarafından sağlanan diğer kaynaklarıdır ^{1,3,4}.

Cemil Bulak'ın kendisiyle aynı adı taşıyan ve meslek yaşamını dedesi gibi, serbest hekimlik yaparak Trabzon'da sürdüren tıp doktoru torunundan alınan belgeler ve fotoğraflar ise çalışmaya ayrı bir derinlik kazandırmıştır. Yine torunu tarafından tez çalışmasına iletilmiş olan, Cemil Bulak hakkında ölümünden 11 yıl sonra Trabzon Tabip Odası yayın organı Bülten dergisinde yer almış yazılar ^{15,16} bu çalışmaya önemli katkı sağlamıştır.

Tez çalışmasının öncüleri olarak niteleyebileceğimiz Birinci Ulusal Diş Hekimliği Tarihi ve Etiği Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulan "Cemil Bulak; Örnek Bir Diş Hekiminin Mesleki Yaşam Öyküsü" ile bu bildirinin genişletilmiş hali olan "Örnek Bir Diş Hekiminin Meslek Yaşamı" başlıklı yüksek lisans seminer çalışması, Cemil Bulak'ı biyografik bilgilerin ötesinde üzerinde düşünme-değerlendirme konusu yaparak ele almıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde bir yandan belirli bir kişiyi ele almanın tarih çalışması yöntemi olarak ne ölçüde geçerli olduğu sorgulanmış diğer yandan ideal bir diş hekiminin analiz edilmesi yönünde bir deneme gerçekleştirilmiştir.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Tezin hazırlanmasında kullanılan ana materyal, bir başka deyişle Cemil Bulak hakkındaki bilgilerin temel kaynağı, doğrudan kendisini ele alan bir önceki bölümün sonunda sayılmış olan çalışmalar ile bizzat Bulak tarafından hazırlanmış olan yayın listeleri^{11,17}, Bulak'ın ulaşılabilen makaleleri^{18,19,20,21,22,23,24,25, 26,27,28}, diploması²⁹ ve elde edilebilen yazışmalarıdır^{30,31,32}.

Bulak hakkındaki bu özel kaynakların yanı sıra, dış hekimliği tarihi hakkındaki genel çalışmalarda^{13,33,34,35,36,37,38,39} yer alan, onun yaşadığı dönemle ilgili bilgilerden de yararlanılmıştır. Bulak'ın mesleki ve bilimsel kişiliğini, hastalarıyla ve meslektaşlarıyla ilişkilerini değerlendirmeye çerçeve çizme ve destek olma bağlamında ise dış hekimliği etiğiyle ilgili çalışmalara^{40,41} başvurulmuştur.

Tez bağlamında yürütülen araştırmanın materyalini oluşturan bu çalışmaları kategorik olarak sıraladıktan sonra, tezin hazırlanmasında benimsenen yaklaşım ve izlenen yöntem hakkında iki bilgi notuna yer vermek uygun olacaktır.

Tarihsel olayları, kişileri, süreçleri anlama ve değerlendirme çabası gösterirken, onları alt unsurlarına ayırmak ve kendilerine özgü nitelikleri bakımından ele almak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Ancak tam bir anlama ve değerlendirme yapmak için bununla yetinmeyip bir de konu edinilen olayın, kişinin, sürecin nasıl bir bütünün parçası olduğunu, varlığını ne gibi etkileşmelerle sürdürdüğünü de bilmek gerekir. Tez çerçevesinde kaynaklardan edinilen Cemil Bulak hakkındaki bilgiler bir yandan ulusal ve yerel ölçekteki genel tarih bilgileriyle diğer yandan genel sağlık tarihi ve dış hekimliği tarihi bilgileriyle bütünleştirilmiştir.

Tarihi kronolojik sıra içinde dizilmiş tek tek olaylar halinde değil, onları nedensellik ilişkileriyle bütünleşen bir evrimleşe me süreci olarak değerlendirme, tıp tarihçiliğimizde büyük ölçüde benimsenmiş bir yaklaşımdır. Tez çalışmamızda da eldeki tarihsel materyali işleme bağlamında bu yaklaşıma bağlı kalınmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Cemil Bulak'ın Yaşamından Satır Başları

“Tıpkı şairin dediği gibi, aç parantez doğum tarihi, çizgi, ölüm tarihi kapa parantez. İşte tüm iş o çizgide”⁴².

Her ne kadar yukarıdaki edebi alıntıda zarif olduğu kadar gerçekçi bir saptama yapılarak tüm işin çizgide olduğu belirtilmiş ise de, tarih çalışmaları bağlamında doğum ve ölüm tarihlerinin ve onlara çoğu zaman eşlik eden doğum ve ölüm yerlerinin de üzerinde durmak söz konusudur.

Cemil Bulak'ın doğum yeri konusunda farklı kaynaklarda iki farklı yere işaret edilmektedir. Söz konusu yerler, iki komşu il arasındaki sınırda yer alan iki ilçe; Rize'ye bağlı Fındıklı^{1,2,4,17} ve Artvin'e bağlı Hopa'dır^{15,16,29}. Buradaki karışıklık Bulak'ın doğduğu dönemdeki vilayet yapılanmasının günümüzden farklı oluşundan; Hopa'nın 1936'ya kadar Rize'nin ilçesi iken o yıl Artvin'e bağlanmasından⁴³ kaynaklanmaktadır. Tüm kaynaklar içinde doğum yerinin ilçe düzeyinden daha ayrıntılı olarak belirtilmesi sadece dış hekimliği diplomasında söz konusu olup “Hopa Vive nahiyesinde mütevellit” şeklindedir. Fındıklı'nın Lazca isminin “Viwe” olması⁴⁴ çerçevesinde durum netlik kazanıp bilgiler bütünleşmekte; Bulak'ın doğum yerinin o dönemde Hopa ilçesine bağlı bir bucak olan Fındıklı olduğu anlaşılmaktadır. Doğum yeri konusunda ayrıntı üzerinde durmayan bir yaklaşımla Bulak'ın bir Doğu Karadeniz çocuğu olduğunu söylemek de olanaklıdır.

Doğum yılı konusunda da benzer bir sorun vardır. İkincil kaynakların hemen hepsi^{1,2,4,15,16} 1896 yılını göstermekle ve Köksal ile Uzel'in çalışmasında bu tarih Rumi 1312 olarak da verilmiş olmakla beraber, iki önemli referans bundan beş-altı yıl sonrasını işaret etmektedir. Bulak'ın 1964'de hazırladığı

yayın listesinin üzerine düştüğü notta belirtilmiş olan yıl 1318'dir ¹⁷. Diplomasındaki kayıt da bu doğrultuda olup "1317-1319" şeklindedir ve bu ikili sırayla Rumi ve hicri yılı göstermekte, miladi takvime çevirdiğimizde doğum yılı 1901/1902 olarak ortaya çıkmaktadır ⁴⁵. Rumi 1317 hicri 1318/1319'a, hicri 1319 ise Rumi 1317/1318 karşılık gelmekte, bu çerçevede Bulak'ın verdiği "1318" in hicri 1318'in başı ya da Rumi 1318'in sonu olma olasılığı bulunmaktadır. Hicri 1318 miladi 1900/1901'e, Rumi 1318 ise miladi 1902/1903'e karşılık gelmekte ⁴⁵; sonuç olarak doğum yılı yine 1901/1902 olarak belirlenmektedir.

Cemil Bulak'ın babasının adı Mehmet Hulusi, kendisine doğduğunda konulmuş olan ad ise Mehmet Cemil'dir ²⁹. Soyadı kanunundan önce makalelerinde "Cemil Hulusi" imzasını kullanmış, soyadı kanundan sonra bunu "Cemil H. Bulak"a çevirmiştir. Soyadını kendisi seçen kuşağın bir üyesi olarak, kaynak-pınar karşılığı olan "bulak" sözcüğünü seçişinin bir öyküsü olması muhtemel ise de tez için yürütülen araştırma çerçevesinde bu öyküye ulaşılammıştır.

Bulak'ın çocukluk yıllarıyla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte, 1900'lerin ilk yirmi yılında ülkemizin peş peşe gelen savaşların sarsıntısını yaşadığı zor bir dönem geçirdiğini göz önünde tutularak hayata zorlu bir başlangıç yaptığını söylenebilir. Askerlik görevini cumhuriyet döneminde dış hekimi olarak yaptığı bilgisinden hareketle ¹¹, milli mücadelede ordu mensubu olarak yer almadığına hükmedilebilir. Dışçı Mektebi'ne başlamadan önce medrese eğitimi almış olduğu bilinmekte, bu eğitimi tamamladıktan sonra mı yoksa yarım bırakarak mı dış hekimliği alanına geçmiş olduğu hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır.

Trabzon Tabip Odası Bülteni'nde çıkan imzasız yazıda "İstanbul Devleti Aliyei Osmaniye Darülhilafetül Aliyye Medresesi ibtidai harici ve dâhili kısmında tamamladı" denilmekte ve mezuniyet tarihi 4 Haziran 1337, 7 Şevval 1339 olarak bildirilmektedir ¹⁵. Miladi 4 Haziran 1921'e denk düşen bu tarihin ⁴⁵, ay ve gün olarak ayrıntılı biçimde bildirilmiş olması yazıyı hazırlayanın Bulak'ın diplomasını görmüş olduğu intibaini vermektedir. Aynı dergideki ikinci yazıda Ustömeroğlu da bu bilgiyi teyit etmektedir ¹⁶.

Baloş ile Uzel'in çalışmasında ve tez sahibinin Bulak hakkındaki seminerinde yer alan "Fatih Medresesi'nin son sınıfındayken, medreselerin kapatılması üzerine diş hekimliği eğitimi almaya başlamıştır" ^{1,2,4} bilgisi ise yukarıda anılan kaynaklarla uyuşmamanın yanı sıra medreselerin 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde kapatılmış ⁴⁶ olmasıyla da bağdaşmamaktadır.

İmparatorluğun son ve cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de 300 kadar diş hekimi vardır ve bunların çoğu İstanbul ve civarında yerleşmiş bulunmaktadır ³⁶. Ağız ve diş sağlığı bağlamındaki müdahaleler çoğu zaman ehliyetsiz kimselerce yapılmaktadır ^{1,2,4}. Çağdaş diş hekimine kuvvetle gereksinim duyuluyor olması Bulak'ın mesleğini belirlemesinde; diş hekimliği eğitimine yönelmesinde etkili olmuştur ^{1,2,4}.

Meslek yaşamına geçmeden önce, Bulak'ın eğitim aldığı dönemde Dişçi Mektebi hakkında birkaç ilginç bilgi notu vermek yerinde olacaktır. Türkiye'de diş hekimliği eğitiminin süresi, 1933 üniversite reformuyla dört yıla çıkıncaya kadar ^{34,38,39} okulun kuruluş dönemindeki Fransız modeline uygun olarak üç yıldır ³³. Bulak'ın eğitimi de 1921-1924 yılları arasında üç yıl sürmüştür. Eğitimine başladığı sırada Darülfünun-u Osmani olan üniversitenin adı mezun olduğu yıl İstanbul Darülfünunu olarak değişmiştir ⁴⁶. Dişçi Mektebi Bulak'ın öğrenciliği başlamadan beş yıl önce, 1916'da Beyazıt'taki ikinci binasına yerleşmiş bulunmakta ^{34,38,39}, müdürlüğü 1920'den beri Server Hilmi (Büyükaksoy) tarafından yürütülmektedir ^{34,38,39}.

Okulun kurucusu Halit Şazi Bey, Bulak'ın diş hekimliği camiasına adım attığı 1921 yılında ölmüştür ^{34,38,39}. Türk Diş Hekimleri Cemiyeti'nin öncüsü olan Müslüman Diş Tabipleri Mezunin ve Talebe Cemiyeti'nin kuruluş süreci 1922-1923 döneminde Bulak'ın öğrenciliği sırasında gerçekleşmiş ^{33,34,38,39}, okula kız öğrenci kabul edilmeye başlanması da Bulak'ın son sınıfta olduğu 1923-1924 öğretim yılında olmuştur ^{34,38,39,47}.

Bulak okula sınavla girmiş, sınavla öğrenci alma usulü 1926'da değişerek sadece lise mezunlarının alınması düzenine geçilmiştir ^{34,38,39}. Bulak'ın mezuniyetini izleyen bir diğer çarpıcı gelişme ise 1925-1926 öğretim yılından başlayarak okula çok sayıda yabancı uyruklu öğrenci gelmeye başlamasıdır.

Ağız ve dişlere müdahalede bulunma yetkisini sadece diş hekimlerine ve permili dişçilere tanıyan Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun, Bulak'ın öğrenci ve mezun olduğu dönemlerde henüz çıkmamıştır ^{34,38,39}.

Bulak'ın "Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Darülfünunu Tıp Medresesi Dişçi İcazetnamesi" başlığını taşıyan 28/322 numaralı diş tabibi diplomasının tarihinde küçük bir karışıklık söz konusudur. Mezuniyet tarihi Rumi Eylül 1340, hicri Zilkade ya da Zilhicce (kelimenin sonu okunamıyor) 1342 olarak verilmiş bulunmakta, bunlardan ilki Eylül 1924'e, ikincisi Haziran ya da Temmuz 1924'e karşılık gelmektedir ⁴⁵.

Bulak'ın Mezuniyetini müteakip bir süre Amasya'da bulunduğu, bu kentin yerel basınında ilk yayınlarını yapmış olmasından anlaşılmaktadır ^{1,11,17}. Hiçbir kaynakta açıkça zikredilmeyen bu dönemin tam olarak ne kadar sürdüğü ve Bulak'ın bu dönemde meslek yaşamını ne şekilde sürdürdüğü belirsizdir. Yaşamını yayınları üzerinden izlemeye devam ettiğimizde, Bulak 1926'da Trabzon Askeri Hastanesi'nde yedek subay diş hekimi olarak karşımıza çıkmaktadır ^{1,11,17}. Bu göreve devam ettiği sırada muayenehanesini açtığını ve terhis olduktan sonra da çalışma yaşamını serbest diş hekimi olarak sürdürdüğünü düşünmek olanaklıdır.

"Ülkemizde hekim ve diş hekimi dağılımı, genellikle, büyük kentlerde yoğunlaşmakta; özellikle mesleğin uygulanmasında pahalı yatırımların gerekliliği, serbest diş hekimlerinin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde muayenehane açmasına neden olmaktadır" ⁴¹. Günümüz için yapılan bu saptamanın Bulak'ın meslek yaşamının ilk yıllarında da geçerli olduğu saptaması yapılabilir ⁷. Bununla birlikte, özellikle erken cumhuriyet döneminin coşkulu atmosferinde toplumsal sorumluluk bilincinin ve yurtseverliğinin gereği olarak muayenehanesini Anadolu'nun farklı köşelerinde açan pek çok diş hekimi de vardır ve kullandıkları tedavi aletleri ile dolgu malzemeleri onların çağdaş yöntemlerini izlediklerini göstermektedir ³⁷.

Amasya bağlantısı, belirsizliğine rağmen Bulak'ın meslek yaşamını Anadolu'da sürdürme kararının göstergesi olarak yorumlanabilir. Askerlik görevini doğduğu kültür coğrafyasının önemli merkezlerinden birinde yapması hoş bir tesadüf olmuş; Trabzon-Bulak buluşmasının ürünü yarım asrı geçen

başarılı ve verimli bir kariyer halinde ortaya çıkmıştır. Burada vurgulanması gereken husus, Bulak'ın yüksek profesyonel ve sosyal performans gösteren idealist bir diş hekimi olma durumunun nevi şahsına münhasır bir durum olmadığıdır. Bulak, aidiyet belirleyicisi söz konusu yaklaşım olan takdire değer bir kategorinin seçkin bir üyesidir. Onunkine şaşırtıcı benzerlikler gösteren bir başarı öyküsünü, Doğu Karadeniz'i mesken tutan bir başka diş hekiminin meslek anılarında da izlemek olanaklıdır. Bulak'tan 20 yaş kadar küçük olan ve meslek yaşamını Rize'de sürdüren Muhittin Bilsel de tıpkı onun gibi, cerrahiye meraklı, mesleki cesareti yüksek ve nihayet kariyeri uzun sürmüş bir diş hekimidir ⁴⁸.

Cemil Bulak'ın meslek yaşamının teknik ve etik yönden irdelenmesini sonraki alt bölümlere bırakarak, burada onun uzun kariyerinin medikososyal unsurlarından birkaçına değinmek uygun olacaktır. Bulak, 1940'larda Halkevi başkanlığı ve Karadeniz Kulübü yöneticiliği yapmıştır ^{15,16}. Muayenehanesinde yüksek uygulama standartları benimsemiş, nitelikli emeğinin karşılığını alma konusunda çekişken davranmamıştır ¹⁶. Meslektaşları arasında sevilen ve sayılan bir kişidir, meslek örgütü bünyesinde öncü ve uzlaştırıcı yaklaşımları dikkat çekmektedir ¹⁶. 1953'de mütaka etıbbı odaları düzeninden tabip odaları ve Türk Tabipleri Birliği modeline geçilirken, Trabzon tabip odasının kurucusu ve bir numaralı üyesi olmuştur ^{15,16}.

Başarılı diş hekimliği uygulamaları ve popüler yayınları sayesinde geniş kitlelerin de haberdar olduğu bilimsel yönünden dolayı hakkında "Doğu Karadeniz'de kürsüsü bulunmayan bir profesör, fakültesi olmayan bir dekan etkinliğinde idi" nitelemesi yapılmıştır ¹⁵. Ait olduğu kültür coğrafyası ve medrese eğitimi almış olması itibarıyla, Bulak'ın dini inancının kuvvetli ve özel yaşamı üzerinde belirleyici olduğu düşünülebilir. Nitekim 1950'lerde, değişen politik atmosfere de uygun olarak, ibadete ve hayır işlerine daha fazla ilgi gösterir olmuştur ¹⁶.

Bulak 22 Ocak 1983 tarihinde muayenehanesine giderken yolda geçirdiği ani kalp krizi sonrası hayatını kaybetmiştir ^{1,2,4}. Bu geçirdiği ikinci miyokard enfarktüsüdür ve ilkinden sonra muayenehanesini kapatarak tam anlamıyla sedanter bir hayata geçmeyi düşünmemiş, tedbirli olarak çalışarak meslek

yaşamını sürdürmüştür ¹⁶. Bu noktada, muayenehanesinin muhtemelen asansörsüz bir binanın üçüncü katında bulunduğunu vurgulamak yerinde olacaktır ⁴⁹.

Cemil Bulak'ın ismi Trabzon Belediye Meclisi'nin Kasım 1998'de aldığı bir kararla muayenehanesinin olduğu sokağa verilmiştir ⁵⁰. Torunu Dr Cemil Bulak'ın bu kadirşinaslığa teşekkür etmek üzere verdiği gazete ilanında dedesine bağlılığını ve hayranlığını açıkça ifade etmenin yanı sıra tüm Trabzonlular'a Cemil Bulak'a sahip çıkmalarından ötürü duyduğu minneti dile getirmektedir ⁵¹. Günümüzde "Cemil Bulak" adının sanal dünyada yer alışı, büyük ölçüde, bu sokaktaki iş yerlerinin internet sitelerinin ve sayfalarının adres bilgileri çerçevesinde olmaktadır ⁵².

4.2. Cemil Bulak'ı Örnek Bir Diş Hekimi Yapan Özellikler

Meslek kimliğinin, nitelikli bir profesyonelin kimlikleri arasında ön planda yer almasının ve onun tüm kişiliğine damgasını vurmasının doğal ve kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Özellikle sağlık mesleklerinde belirgin hal alan bu durum çerçevesinde diş hekimliğinin de bir meslek olmanın ötesinde bir yaşam biçimi halini alması söz konusudur.

Meslek kimliği böylesine dominant olunca, meslektaşlarına örnek teşkil edebilme kaçınılmaz olarak mesleğe özgü bilgiye ve beceriye sahip olmayı aşan bir mahiyet kazanmakta; kamil insan olma yolunda hayli yol kat etmiş olmayı gerektirmektedir.

Bu genel çerçevede, Cemil Bulak'ın diş hekimleri tarafından örnek alınacak bir kişi olmasına yol açan özelliklerini analitik bir yaklaşımla değerlendirip dört madde halinde toplamak mümkündür ^{2,4}:

(1) Bulak, meslek uygulamaları konusunda üst düzeyde yetkinlik sahibidir. Üstün bilgi ve beceri düzeyine dayanan bilinçli bir cesaretle diş hekimliği pratiğini bihakkın sürdürmüş, bununla da yetinmeyerek daima yenilik arayışı içinde bulunmuştur ^{2,4}. Bu noktada sözü Bulak'la sınırlı tutmayarak genel bir saptama yapmak; teknik anlamda yetkinliğin iyi bir meslek erbabı olmak için

yeter değil ama gerek Őart olduğunu belirtmek uygun dűŐecektir. Bu Őartı yerine getiremeyenlerin, iyi niyetli veya mesleğin gerektirdiği insan iliŐkilerinde baŐarılı olmaları halinde bile, meslekte iyi olduklarının sűylenmesi doğru değildir. İkinci bir genellemeye giderek, alanına yenilik getirme iddiasındaki kiŐinin önce genel kabul grműŐ uygulamaları hakkını vererek gerŐekleŐtirmesinin önemi vurgulanabilir. Yapılageleni becerememekten kaynaklanan bir yenilik arayıŐında gerŐek bir baŐarıya ulaŐma Őansı çok azdır.

(2) Mesleki etkileŐmeler çerçevesinde yerine getirmesi gereken görevler konusunda bilinç ve duyarlılık sahibi olan Bulak, daima meslek deontolojisinin gereklerine uygun davranmıŐtır ^{2,4}. Bizatihi mesleğiyle kurduğu iliŐki bağlamında, ona karŐı içten ve derin bir sayęı beslemiŐ; meslek onurunu koruma ve onun ötesinde mesleğin sayęınlıęını arttırma kayęısı ve çabası içinde olmuŐtur ^{2,4}. MeslektaŐlarıyla dostça iliŐkiler kurmuŐ ve bunları zedeleden sűrdűrműŐ ^{2,4}, meslektaŐlar arası medikal ve paramedikal anlaŐmazlıklarda uzlaŐtırıcı bir rol üstlenmeyi; arabuluculuk yapmayı görev bilmıŐtir ¹⁶. MeslektaŐ iliŐkileri bağlamında Bulak'ın davranıŐlarının etik ve estetik arasındaki bağlantıyı vurgularcasına incelikle ve zarafetle bezeli olduğu saptamasını yapmak olanaklıdır. Hastalarıyla etkileŐmeleri de sağlıklı ve seviyeli olarak gerŐekleŐmiŐ; bu bağlamdaki iliŐkilerin gűven ve bağlılık gibi iki temel geleneksel değere dayanması söz konusu olmuŐtur.

(3) Bulak'ın toplumsal sorumluluk bilinci son derece geliŐmiŐtir. Bu baęlamda vurgulanması gereken iki husustan ilki yurtsever bir kiŐi olması; kazanç ve baŐarı olanakları daha yűksek olan bűyűk kent yerine daha műtevazı olanaklara sahip bir yurt kűŐesine gnűllű olarak yerleŐip kendisine orada bir hayat kurmasıdır. İkinci husus ise halkı aęız ve diŐ saęlıęı konusunda eęitmek amacıyla gösterdięi badır. Bu çaba, bir yandan aydın sorumluluęunun bir gereęini yerine getirmenin, dięer yandan koruyucu tıbbın öneminin bilincinde oluŐun göstergesidir ^{2,4}. Görevini doęrudan temas kurduęu kiŐilere hizmet sunma biçiminde tanıma, üst dűzeyde profesyonellikle baędaŐmayan bir yaklaŐımdır. Bulak böyle dar açılı bir bakıŐın yalancı cazibesinden uzak kalmayı baŐarmıŐ, yaŐamı bireyler arası etkileŐmeler toplamı olarak görme dűzeyini aŐmıŐtır. Bir var oluŐ stratejisi olarak toplumsal rgűtlenmenin öneminin fark

etmiş olan Bulak, kişiliğini ve mesleki kimliğini mesleğinin bir toplumsal kurum olarak bu örgütlenme içindeki yerinin bilincinde olarak biçimlendirmiştir.

(4) Bir mesleğin üst düzeyde uygulayıcısı olmak, öyle olan kişinin ister istemez bazı olumlu nitelikler kazanmasına yol açmaktadır. Bunlardan biri “mesleğin kendiliğinden felsefesi” olarak adlandırabileceğimiz, dayanağı kuramsal bilgi değil uygulayıcılığın yarattığı birikim olan, mesleği üzerinde düşünme, eleştirme, irdeleme, sorgulama konusu yapabilme hasletidir. Söz konusu olumlu niteliklerin ikincisi ise, mevcut koşullar ve olanaklar çerçevesinde mükemmeliyete erişmekle tatmin olamama, mesleki uygulamalara yeni ufuklar açma arayışına girmedi. Bulak’ta bu ikinci özelliğe sahip oluş bariz şekilde kendini göstermektedir. Bulak uzun kariyeri boyunca yapması gerekenleri hakkını vererek yapmış, ancak bunu kâfi görmeyerek daha iyi, daha üstün uygulamalar yapma arayışı içinde olmuştur. Bu noktadan hareketle, mesleğinin kuramsal / bilimsel boyutunu ihmal etmemeye özen göstermiş, dünyadaki gelişmeleri yakından izlemiş, kendi sınırları çerçevesinde buluş sahibi olmuş ve nihayet yazmayı / yayın yapmayı hiç ihmal etmemiştir ^{2,4}.

4.3. Cemil Bulak’ın Mesleki Kişiliği

Cemil Bulak’ın mesleki kişiliğiyle ilgili pek çok husus, önceki bölümlerde yeri geldikçe bildirilmiş olup bu alt bölümde yinelenmemiştir. Mamafih söylenmiş olanları toparlamak adına iki saptama yapmak yerinde olacaktır. Bulak’ın meslek kişiliği bağlamındaki karakteristik özelliklerinden biri mesleğe özgü teknik uygulamalar bağlamında üst düzeydeki yetkinliği ve cesareti, ikincisi meslektaşlarıyla ilişkileri bağlamında hem üslup zarafetine hem de fevkalade yapıcı ve iyi niyetli bir yaklaşıma sahip olmasıdır.

Diş hekimliği alanında uzmanlaşmayı mı yoksa genel diş hekimliğini mi esas almak gerektiği konusu üzerinde, günümüz ve ülkemiz bağlamında canlı bir tartışma devam etmektedir ^{53,54,55}. Diş hekimliğinde uzmanlaşmanın gündeme gelişinin dünya ölçeğindeki geçmişi de çok geriye gitmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde uzmanlık dallarının ortaya çıkışı yirminci yüzyılın

ortalarında gerçekleşmiş; 1936'da ortodonti, 1946'da oral cerrahi, 1948'de oral patoloji ve prostodonti, 1949'da toplum ağız-diş sağlığı ve 1964'de endodonti uzmanlık dalı olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye ölçeğinde halen uzmanlık dalı olarak kabul görmüş bulunan iki diş hekimliği alanı ortodonti ve protez^{56,57} olup diğer alanlar varlıklarını akademik disiplinler biçiminde sürdürmektedir.

Cemil Bulak uzmanlaşma konusunda bir tartışmanın gündemde yer almadığı, bilakis diş hekimliğinin müstakil bir meslek mi yoksa bir tıp dalı mı olmasının uygunluğunun tartışma konusu edildiği bir dönemin insanıdır. 1938'de Ankara'da toplanan Üçüncü Ulusal Diş Tababeti Kongresi'nde Prof Dr Kazım Esat Devrim tarafından sunulan "Diş hekimliği tahsili için diş tababeti yoluyla mi yoksa umumi tıp tahsilinden sonra ihtisasla mı?" başlıklı bildiri, o dönemin güncel tartışmasını yansıtmaktadır⁵⁸.

Bu genel saptamalar çerçevesinde konu Cemil Bulak açısından ele alınıp toparlandığında, onun bir yandan diş hekimliği uygulamalarını temellendirecek genel tıp bilgisine bihakkın vakıf olduğunu diğer yandan diş hekimliğinin "tıpta uzmanlık dalı" ya da "diş hekimliği akademik disiplini" olarak örgütlenmiş uygulama alanlarının her biriyle ilgili çalışmaları yetkinlikle yaptığını söylemek olanaklıdır. Bulak, meslek yaşamını bir genel pratisyen olarak geçirmiş ve halen bağımsız birer akademik alanın / uzmanlık dalının konusu olan uygulamaları başarıyla gerçekleştirmiştir.

Bulak'ın geniş bir yelpazeye yayılan meslek uygulamalarına hâkimiyeti analiz edildiğinde, daha öncede belirtilmiş olan iki önemli unsur ön plana çıkmaktadır. Bunların ilki, onun bilinçli bir cesarete sahip olması; zor ve riskli uygulamaları korkmadan gerçekleştirmesidir. Cesaret bağlamında gözünü karartıp cahil cesaretiyle işe girişmesi değil; bilakis bilgiden ve becerisine güvenden kaynaklanan bir bilinçlilik, bir ustaca hesap edilmişlik içinde bulunması söz konusudur². İkinci unsur ise kabul edilmiş prosedürleri mükemmelen uygulamakla yetinmemesi, özgün yenilikler gerçekleştirme arayışı içinde bulunmasıdır. Bu yenilik arayışı içinde bulunuş, onun bilimsel yönünün de çıkış noktasıdır.

Mesleki kişiliğini daha iyi değerlendirmek bağlamında Bulak'ın farklı diş hekimliği alanlarıyla ilişkisi hakkında bir dizi saptama yapmak uygun olacaktır:

Ağız cerrahisi onun kuşkusuz en fazla ilgi duyduğu ve meslek hayatı boyunca pek çok başarılı tedaviyi cesaretle yapmış olduğu alandır ^{1,2,4}. Bu alandaki yetkinliği nedeniyle hastalarını şehir dışında tedavi arama zahmetinden uzak tutmuş ¹⁶, birçok vakada hastanelerce konsültasyon ve müdahale için çağırılmıştır ^{1,2,4}. Cerrahinin bütünlüyicisi olan anestezi uygulamalarına da özel bir ilgi göstermiş, özgün bir mandibuler anestezi tekniği geliştirerek bu alanda buluş sahibi olmuştur ^{1,2,4}.

Pedodonti alanına özellikle eğilmiş ve meslektaşlarına örnek olmuştur ^{1,2,4}. Çocuk hastaların üzerine titreyişi, onlardan birini kaybetmiş olmasını vaka takdimi şeklinde kaleme aldığı makalesinin satır aralarında kuvvetle hissedilmektedir ²¹. 1953'de düzenlenen Altıncı Milli Diş Hekimliği Kongresi'ne sunmuş olduğu çürük çocuk dişlerinin tedavisi hakkında rapor ^{11,15,16}, ülkemiz ölçeğinde pedodonti literatürünün öncü çalışmalarından biridir.

Prostodonti alanında da çok usta bir uygulayıcı olmuş, yapmış olduğu protezler bilimsel planlaması ve temiz işçiliği ile hemen tanınmıştır ^{1,2,4}. Bu alandaki çalışmalarını biri oğlu olan üç kişilik bir teknisyen ekibinden destek alarak sürdürmesi ¹⁶, onun hem mesleki titizliğinin hem de ekip çalışmasına yatkınlığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Endodonti, Bulak'ın kuramsal bilgilerini kişisel deneyimleriyle bütünlüştürerek özgün bir yaklaşım geliştirdiği alan olmuştur ^{1,2,4}. Bizzat geliştirdiği pulpektomi yöntemini, 1953 yılında İstanbul Üniversitesi seminer programında vermiş olduğu "Bulak metodu ile bir seansta pulpektomi tedavisi" başlıklı tartışmalı tebliğ ile meslek camiasına mal etmiştir ^{1,15,17}.

Bir çok farklı alana ait uygulamaları başarıyla gerçekleştiren Bulak, bilindiği kadarıyla, ortodontik tedavi uygulamamıştır. Mamafih Türkçe ilk ortodonti kitabı olarak 1933'de yayımlanan "Ortodonsi Konferanslarım"ın, yazar Orhan Abdullah (Okyay) tarafından imzalanmış bir nüshasına sahip olması ³⁷, Bulak'ın ortodonti alanına karşı ilgisiz olmadığına göstergesi sayılabilir. 1970'de bu değerli nadir nüshayı armağan ettiği genç meslektaşı İlter Uzel'in sonraki yıllarda ortodonti ve tıp tarihi çalışmalarını yetkinlikle bir arada yürütmesi ise ilginç bir tesadüftür.

Kariyerinin 30. yılına yaklaştığı bir dönemde, yüksek gelir getiren muayenehanesini kapatarak yurt dışına mesleki bilgisini ve görgüsünü arttırmaya gitme hazırlığında olduğu sırada hazırladığı yayın listesinin sonunda yer alan not şu şekildedir: “Londra’da çocuk diş tedavileri, çene ufak cerrahisi, paradentose ve çene fraktürleri mevzuunda perfection yapmak istemekteyim”¹¹. Bu tek cümle bir yandan onun mesleğine yönelik saygısına ve bağlılığına tanıklık etmekte, diğer yandan mesleki ilgi yelpazesinin ne kadar geniş olduğunu apaçık gözler önüne sermektedir.

Söz açılmışken Bulak’ın güçlü okuma alışkanlığını yansıtan geniş bir kütüphaneyi de barındıran, iyi düzenlenmiş bir muayenehanesi ve özellikle bu mekanda kendini gösteren dikkat çekici bir temizlik tutkusu olduğunu not etmek yerinde olacaktır¹⁶. Bu durum kuşkusuz onun hastalarına ve mesleğine karşı duyduğu saygının gereğidir. Söz konusu ikili saygı, Bulak’ın pazarlık adetine şiddetle muhalif olmasına; fiyat düşürmesini teklif edene fiyat yükselterek mukabele etmesine yol açmıştır¹⁶.

Bu son husus ilk bakışta yadırgatıcı gelse bile çağdaş tıp etiği çerçevesinde destek bulabilen bir yaklaşımdır. İyi bir profesyonelin topluma karşı özgeci olmanın sınırlarını dikkatle belirlemesi gerekir⁴⁰. Zira bir yandan ailesine, meslektaşlarına ve nihayet bizzat kendisine karşı ihmal edemeyeceği görevleri vardır; diğer yandan, ödeme yapılması sağlık hizmeti sunumunu daha ciddi ve düzenli bir etkinlik haline getirmektedir⁴⁰.

Profesyonelliğin bir boyutu da meslektaşların disipline olup kendi kendilerini kontrol altına almaları, düzene sokmalarıdır⁴⁰. Meslek dernekleri ve odaları böyle otokontrol, otokritik düzenekleri kurmak için kullanılabilecek en uygun araçlardır. Bu anlayışa uygun davranışlar gösteren Bulak, bir numaralı üyesi olduğu Trabzon tabip odasının tefrişini kendi olanaklarıyla yapmış, oda toplantılarında uzlaştırmacı konuşmalar yaparak meslek örgütünün daha sağlıklı ve verimli çalışmasına katkıda bulunmuştur¹⁶.

Cemil Bulak mesleğin ahlak ve ahlak felsefesi ile ilgili boyutunun etik değil deontoloji olarak adlandırıldığı dönemin insanıdır. Burada genel bir saptama yaparak, etik sözünün diş hekimliği gündeminde yer almasının yakın zamanlara kadar söz konusu olmadığı söylenebilir⁴¹.

Bu çerçevede Bulak, meslektaşlarıyla olan medikal ve paramedikal ilişkilerde deontoloji kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Yazılarında mesleğini ve meslektaşlarını savunmuş ve şarlatanlara, diş hekimliği taslayanlara daima karşı çıkmıştır. Meslektaşlarına bağlılığını körü körüne bir dayanışmacılık olarak biçimlendirmeyen Bulak, meslek camiasına yönelik ciddi ve düzeyli eleştiriler yapmaktan da geri kalmamıştır ^{1,2,3,4}. Bu son hususa örnek olmak üzere aşağıda uzun bir alıntıya yer verilmiştir. Bulak burada, kitleye mal olmuş önyargıların zararından ve kimi meslektaşların önyargıları beslemekle yaptıkları hatanın vahametinden söz ederken, mesleğin sosyoekonomik ve etik boyutlarının bilincinde oluşunu da göstermektedir:

“Halk dededen kalma prejujeyi bırakmış değildir; Apseli diş çekilemez. Esefle söylemek lazımdır ki bu prejujeyi körükleyen bir hekim sınıfı da vardır.

Hakikat acı dahi olsa söylemekte zaruret vardır. Yeni cereyanlarla kendimizi reforme ederken halkı da, kendi sahamızda ilme ve fenni nosiyonlara uygun olarak tenvir eylemek mecburiyetindeyiz. Bunun için evvela kendi bilgilerimizin olgunlaşması lazımdır. Şüphesiz ki: Ne kadar olgunlaşsak bile yine de vakalar muvacehesinde hepimizin fikri bir olmayacaktır. Fakat hiç olmazsa uzviyette mevzi ve bilhassa umumi reaksiyonlara sebep olmuş bir dişin derhal çekilmesi prensibinde ve hiç olmazsa böyle zamanlar çekilen dişlerden sonra meş’um bir netice meydana çıkmışsa prejujeleri körüklemenin deontoloji kaidelerine mugayir ve gayri vicdani olacağı noktasında her hekimin birleşmiş olması lazımdır. Yoksa maişetlerimizi kliyantelimize bağlı tuttukça ve karşımızda zaman zaman uyanan bu prejujeleri körükleyen bir meslektaş sınıfı da buldukça ilmi ve fenni icapları hastalarımıza tatbik etmekte korkak ve çekingen olmaktan fariğ olamayacağız, bana öyle geliyor” ^{1,21}.

Bulak’ın mesleki kişiliği bağlamında son olarak onun ulusal ve yerel ölçekte meslektaşlarıyla kurmuş bulunduğu olumlu ilişkilere değinmek yerinde olacaktır.

İlter Uzel arşivinde yer alan Cemil Bulak’a yazılmış iki mektup ona meslek camiasının önemli mensupları tarafından verilen önemi ve duyulan saygıyı yansıtmaktadır ^{30,31}. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası’nın direktörlerinden Dt Osman Burhaneddin Borhan’ın 3 Nisan 1943 tarihli mektubu

Bulak'ın Novokain anafleksisi ile ilgili makalesinin La Revue Odontologique'e yansması hakkındadır ³⁰. Türk Diş Tabipleri Cemiyeti başkanı Ziya Cemal Büyükaksoy'un 15 Ekim 1944 tarihli mektubunda ise Bulak'ın uygun olmayan metalden üretilen malzemenin diş hekimliğinde kullanılmasına karşı verdiği savaşımdan takdirle söz edilmektedir ³¹. Her iki mektup, özellikle Büyükaksoy'un yazdığı döneme özgü dil hakimiyetinin ve üslup zarafetinin örnekleri olmak bakımından da dikkat çekicidir ^{30,31}.

Bu mektupların yer aldığı İlder Uzel arşivinde bulunan, Uzel'in Trabzon'da çalıştığı döneme ait, tarih atılmamış kısa notlar halindeki Uzel-Bulak yazışmaları ise, birbirlerine "Efendim" ve "Kardeşim" diye hitap eden iki meslektaşın karşılıklı saygıya-sevgiye dayanan ilişkisinin ve hem profesyonel hem de sosyal konulardaki sağlıklı dayanışmasının göstergesidir.

4.4. Cemil Bulak'ın Bilimsel Yönü

Bir uygulayıcı olarak geniş yelpazeye yayılan başarılarla imza atan Bulak, bilimsel çalışmalar yürütmekten; buluş sahibi olmaktan, yayın yapmaktan da geri kalmamıştır. Günümüzde bilimsel çalışmaların hemen hemen sadece akademik ortamlarda yapılmakta oluşundan dolayı, ilk bakışta Bulak'ın bu yönü yadırganabilir. Oysa diş hekimliği tarihi dikkatle incelendiğinde birçok buluşun ve teknolojik yeniliğin muayenehanelerde yapıldığını görmek mümkündür. Sözgelimi İsviçreli diş hekimi Charles Bonsack (1897-1964) direkt kuafaj prosedürünü muayenehanesine geliştirmiş, tanınmış ortodontist Charles Tweed de yaşamı boyunca bütün buluşlarını, küçük bir Arizona kasabasında, yine muayenehane ortamında gerçekleştirmiştir ¹.

Mesleki kayıtların tutulmasındaki titizlik, kuşkusuz hem uygulayıcı olarak yüksek performans göstermenin hem de bilimselliği benimsemiş olmanın temel unsurlarından biridir. Bulak da vakalarını çok iyi dokümante etmiş, böylece hem hastalarına üst düzeyde sağlık hizmeti sunma hem de ilginç vakaları ve vaka serileri hakkında yayın yapma olanağını elde etmiştir ^{1,2,4}.

Bilimsel çalışma kavramı yeni ve özgün bilgi üretiminin yanı sıra var olan bilginin derlenip sunulmasını ve bizzat yaşanan ilginç deneyimlerin aktarılmasını da kapsamaktadır. Bulak uzun meslek yaşamı boyunca deneyimlerini ve özgün görüşlerini meslektaşlarına sözlü ve yazılı olarak iletmiştir. Tebliğlerini daima tartışmaya açık olarak yapması onun mesleki özgüveninin ve bilimsel dürüstlüğünün açık bir göstergesidir.

Cemil Bulak kariyerini, yaşadığı dönemin Türkiyesi'nde dış hekimliği eğitiminin ve araştırmalarının merkezi olan İstanbul'dan ^{7,13,41} uzakta sürdürmüş, ancak başarı arayışını yerel ve ulusal ötesine; evrensel ölçeğe taşımıştır. Bu bağlamda iki yabancı dili; İngilizce'yi ve Fransızca'yı, iyi derecede öğrenmiş ve bu dillerdeki yayımlanan kitapları ve dergileri takip etmiştir. Literatürü izlemekle yetinmeyerek 1953 yılında Paris'te Institut George Eastman'da ve 1954 yılında Londra'da da Victoria Hospital'da mesleki çalışmalar yapmış; kendi ifadesiyle "reform olmuşur" ^{1,2,4,11,15}.

Bu genel bilgilerden ve değerlendirmelerden sonra Bulak'ın günümüzde ve gelecekte var olmaya devam eden boyutunu; çalışmalarını-eserlerini gözden geçirmek uygun olacaktır.

Daha önce değinildiği üzere, Bulak meslek ve kitle medyalarında yer alan yazılarını ve konuşmalarını 1952 ve 1964 yıllarında iki kez liste haline getirmiştir. İlk listede 37, ikincide 41 çalışma başlığı yer almaktadır. İlk listedeki iki çalışma ikinci listede yer almamaktadır. İkinci listede yer alan 1953-1964 dönemine ait yedi çalışmanın, proje olarak anılmış olan biri dışındaki, altısı da doğal olarak ilk listede yoktur. Baloş ile Uzel'in Bulak hakkındaki monografisinde 1964 listesinin esas alındığı ve Bulak'ın kaydetmemiş olduğu iki çalışmanın da literatürden bulunarak listeye eklendiği görülmektedir. Sonuç olarak üç listedeki çalışma başlıklarının toplamı 45'tir. Mamafih kimi başlıkların dizi yazılara ait olması, kimilerinin hem sözlü olarak sunulmuş hem de yayımlanmış bulunması itibarıyla Bulak'ın bilimsel ve popüler-bilimsel etkinlikleri toplamının bu rakamdan daha fazla olduğunu söylemek uygun olacaktır. Ayrıca 1964'den sonra da henüz tespit edilememiş olan yayınlarının bulunması da muhtemeldir.

Üç liste birleştirilerek oluşturulan aşağıdaki listede, dış hekimliği dergilerinde yayımlanmış 18 makale hem bilimsel toplantılarda tebliğ edilip hem

de mesleki dergi ya da kitapta yayımlanmış olan 5 çalışma; yerel ve ulusal bilimsel toplantılarda sözlü olarak sunulmuş ancak yayımlanmamış 9 konuşma; halka yönelik olarak hazırlanıp genel gazetelerde ve dergilerde, bazıları birkaç bölüm halinde yer almış olan 13 yazı bulunmaktadır. Aşağıdaki listede çalışmalar böyle dört kategorik grup halinde ve her grup kendi içinde tarih sırasını izler halde yer almaktadır. Üç kaynak listede çalışma başlığının farklı biçimlerde yer alması durumunda, tüm başlık versiyonlarına ait oldukları liste gösterilerek yer verilmiştir.

(Makaleler)

1. Asabı sinnîî süflide anestezi tronküler, en basit ve en yeni bir usul. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1934.
2. Abseli Diş Çekilir mi? Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1935.
3. Madiğ fiilinin ve luabın umumi bünye üzerine tesiri (Baloş-Uzel) / Çiğneme fiilinin umumi bünyeye tesiri (Bulak-52, Bulak-64). Türk Odontoloji Bülteni1936.
4. Novocaine anaflaksisi. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1936.
5. Fokal enfeksiyona ait iki müşahede. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1938.
6. Diş çekiminden sonra ölümle neticelenen bir osteomyelit vak'ası (Baloş-Uzel, Bulak-64) / Diş çekildikten sonra ölümü intaç eden hat bir osteomyelit vakası (Bulak-52). Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1939.
7. Diş Tababetinde müdahale aksidanlarından sakınma çareleri. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1940.
8. Sinüse kaçan kökleri ne yapmalıdır? Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1943.
9. Paslanmayan çelik diş tababetinde nerelerde kullanılır ve mahzurları nelerdir. Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1943.
10. "Enclavé, enkysté" olmuş bir apeks parçası aksidanı. Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1944.
11. Alveolit. Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1946.

12. Çene kemiği ameliyatlarında sûtür. Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1947.
13. Hipotoni, miyalji ve tortikolis yapan diş foküsü vak'ası. Türk Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1948.
14. Enfekte dişlerin ve bazı periapical lezyonların çabuk tedavi metodu (Baloş-Uzel) / Enfekte dişlerin bir seansta tedavileri, Prof. André Boucher'den terceme, sonunda mutalea beyanı (Bulak-64) / Enfekte dişlerin çabuk tedavileri, terceme ve tenkit (Bulak-52). Diş Hekimliği Alemi 1951.
15. Fraktür fuvayyelerindeki dişlerin rolleri. Diş Hekimliği Alemi 1952.
16. Sinüs altında sinüse zarar vermeden büyüyen iki kist vak'ası. Diş Hekimliği Alemi 1953.
17. Maxiler sinüs ve diş tababeti. Odonto-Stomatoloji Dergisi 1964.
18. Maxiller sinüsü ilgilendiren kistlerde teşhis zorlukları ve kombine çalışmak mecburiyeti. Odonto-Stomatoloji Dergisi 1964.

(Yayımlanmış konuşmalar)

19. Nervus mandibularede direkt anestesi (şahsi metod). Üçüncü Milli Diş Tababeti Kongresi tebliği (Doç Dr Orhan Okyay tarafından okunmuştur). Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası 1938.
20. Diş Mihrakından doğan paralizi fasiyal vak'ası. Elazığ Kliniği 1943. Trabzon Ettibası ilmi toplantısında tebliğ, 1950.
21. Kerpeten zorlaması ile meydana gelmiş iki çene kırığı vak'ası. Beşinci Milli Diş Tababeti Kongresi tebliği, 1948. Kongre raporları, sayfa 182.
22. Dişten menşeyini almış bir paralyse facial vak'ası. Diş Hekimliği Alemi No:7 1951. Trabzon Numune Hastanesi doktorlarının ilmi toplantısında tebliğ 1951.
23. Çürük çocuk dişlerinin tedavisi. Altıncı Milli Diş Tababeti Kongresi raporu, 1953.

(Yayımlanmamış konuşmalar)

24. Fokal diş mihraklarının umumi patolojideki rolleri. Trabzon Etıbbası ilmi toplantısında tebliğ, 1937.
25. Heredo-sifilitiklere stigmat sayılan ve sayılmayan hipoplaziler (Baloş-Uzel, Bulak-64) / Heredo-sifilitiklere stigmat sayılan diş distrofileriyle sifilisten başka orijine malik olan displazilerin teşhisi tefrikıleri (Bulak-52). Trabzon Etıbbası ilmi toplantısında tebliğ, 1938.
26. Parodontose inkişaf nazariyeleri ve tedavi metotları. Trabzon Ettıbbası ilmi toplantısında tebliğ, 1942.
27. Trabzon askeri hastanesi operatörü Osman Bey'in takdim ettiği bir skorbüt vakası münasebetile skorbütün stomatolojik tezahürleri hakkında geniş izahat, 1942.
28. Dentigerous kistler (Baloş-Uzel, Bulak-64) / Dentigere kystler ve tefrikiteşleri (Bulak-52). Trabzon Askeri Hastanesi ilmi toplantısında tebliğ 1945.
29. Parodontose piyoreik. Trabzon Nümune Hastanesi doktorlarının ilmi toplantısında tebliğ 1950.
30. Bulak metodu ile bir seansta pulpectomy tedavisi. Serbest münakaşalı tebliğ, İstanbul Üniversitesi, 1953.
31. Nevralji esansiyal periferik, iki vak'a. Trabzon Etıbbası ilmi toplantısında tebliğ, 1959.
32. Meslek Kazaları. Trabzon Etıbbası ilmi toplantısında tebliğ, 1959.

(Halka yönelik yazılar)

33. Diş Sağlığı (Baloş-Uzel, Bulak-64) / Diş hıfzıssıhhasını ilgilendiren halka ait yazılar (Bulak-52). Amasya Vilayet Gazetesi, 1924.
34. Diş Sağlığı, seri yazılar (Baloş-Uzel, Bulak-64) / Trabzon askeri hastanesinde yedek subaylık hizmeti esnasında diş mevzuunda halka ait yazılar (Bulak-52). Trabzon Yeni Yol Gazetesi, 1926.
35. Süt Dişleri, seri yazılar. Trabzon Halkevi İnan Mecmuası 1937-1938

36. Diş Bakımı. Trabzon Halkevi İnan Mecmuası 1943.
37. Dişlerinizi nasıl muhafaza edeceksiniz? Trabzon Halk Gazetesi, beş makale 1944.
38. Dişlerinizi nasıl muhafaza edeceksiniz? Trabzon Halkevi İnan Mecmuası, 1944.
39. Çocuklarınızın dişlerine dikkat ediniz. Trabzon Halk Gazetesi, 1944.
40. Süt dişleri profilaksisi. Trabzon Halk Gazetesi 1944.
41. Çocuk diş çürüklerinin sosyal zararları. Trabzon Halk Gazetesi 1944.
42. Maden dişler sağlığınıza zararlıdır. Trabzon Halk Gazetesi 1944.
43. Güneş, deniz ve biz. Trabzon Halk Gazetesi 1944.
44. A, C, D vitaminleri ve dişler. Trabzon Halk Gazetesi 1944.
45. Maden dişler. Trabzon Halk Gazetesi 1944.

Listede 23 numaraya yer alan kongre raporunun yazılı metninin bulunduğu mutlak olmakla birlikte, yayın künyesine ulaşılamamıştır. Cemil Bulak hakkındaki ana bölümün ve onun bilimsel yönü hakkındaki alt bölümün sonuna gelmişken, bu raporla ilgili bir hususa değinmek uygun olacaktır. Bulak'ın 1952'de hazırlamış olduğu çalışmalar listesi doğal olarak o zamana kadar yapıp tamamladıklarını içermekle birlikte, son sırada henüz yazımı tamamlanıp sunulmamış olan bu raporun yer alması söz konusudur ¹¹. Bu yer alış bağlamındaki ifade Bulak'ın mesleğinin bilimsel yönüne tutkusunu açıkça ortaya koymaktadır: “Çocuk diş tedavisi mevzuunda raportör. 1948 senesinde İstanbul'da toplanan diş tababeti kongresinde bu mevzu üzerinde bir travayı hazırlamak üzere kongre azaları tarafından seçilmiştir. Üç senedir bu travayı hazırlamaya çalışmaktadır. 1953'de İstanbul'da toplanacak olan kurultaya travayını takdim edecektir” ¹¹.

Bulak, 1952 yılında hazırladığı çalışmalar dökümünde, “Novocaine Anafleksisi” başlıklı yayınının yanına “Bu makale Fransızca ‘La Revue Odontologique’ mecmuasında terceme edilerek iktibas olunmak suretile serlevhası milletler arası orijinal yazılar arasında neşrolunmuştur (la Revue odontologique no 1 – 1937 – sayfa 64)” şeklinde bir not düşmüştür ¹¹.

Bu ifade yazının tam metin çevirisinin adı geçen dergide yayımlanmış olduğu intibasını uyandırmaktadır. 1994'de Trabzon Tabip Odası Bülteni'nde çıkan tanıtım yazısında da Bulak'ın makalesinin anılan dergide yayımlandığı kaydı vardır ¹⁵. Tez çalışması çerçevesinde incelenip değerlendirilen, Osman Burhaneddin Borhan'ın Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası direktörü olarak 1943'de Bulak'a yazdığı konuyla ilgili mektupta ise "936 senesinde gönderip mecmuada neşrettiğimiz yazınızın mevzuu Fransız Revue Odontologique mecmuasında bizden original yazı olarak alınıp serlevhası milletler arası original yazılar arasında neşredilmiş olduğunu memnuniyetle bildiririm" denilmektedir ³⁰.

Bulak'ın notu bu ifadenin ışığında yorumlanarak, makalenin Fransa'da tam metin yayımlanmış olmayıp, farklı ülkelerden önemli bulunmuş makalelerin yer aldığı bir listede başlığı, yazarı ve Türkçe yayın künyesi belirtilerek anıldığı çıkarımı yapılabilir. 1937 ve 1943 gibi iki farklı yıldan söz edilmesi ise, yine spekülasyon yapılarak, savaş koşullarında derginin yayınının aksamasına; 1937 sayılarının ancak 1943'de basılabilmesine bağlanabilir.

Bulak "akademia"nın ve İstanbul'un dışından olmasına karşın fevkalade verimli bir bilimsel yazardır. Bununla birlikte literatüre katkısının her zaman layığına takdir edilmiş olmadığı da söylenebilir. Türk Diş Hekimleri Cemiyeti Mecmuası'nın 1946 yılı son sayısında yer alan derginin "veznedar ve mecmua direktörü" Dt Muhiddin Mazlum Akgün'ün "İlmi varlığımız ve meslek yayınları" makalesi, o güne kadar oluşmuş bulunan ulusal diş hekimliği literatürümüzün kapsamlı bir takdimi olmakla birlikte üniversitede görev yapanları ve kitap olarak yayımlanmış eserleri esas alıp makalelere değinmediğinden Bulak'ın çalışmalarını kapsamamaktadır ⁵⁸. Mamafih Cemil Bulak adı bir şekilde makalede yer almakta, Akgün finalde yıl içinde dergiye yazı gönderen meslektaşlarına teşekkür ederken onu da anmaktadır.

Yayın listesi üzerinden yapılan bu değerlendirmelerden sonra, Bulak'ın tam metnine ulaşılabilmiş olan makalelerinden yapılan çıkarımları sıralamak uygun olacaktır. Tez çalışması bağlamında incelenen makaleler listede 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ve 15 numaralı çalışmalar olarak yer almaktadır ^{18,19,20,21,22,23,24,25,26,27,28}.

Vaka takdimlerinin Bulak'ın incelediğimiz bilimsel yayınları arasında belirgin bir ağırlığı olduğu görülmektedir ^{19,20,21,23,25}. Kuramsal çalışmacı değil uygulayıcı olma onun temel özelliğidir. Bu bağlamda karakteristik yaklaşımı yaşanmış deneyimden ya da gözlemden yola çıkarak genel-temel bilgiyi somut durumu açıklamada kullanmaktır. Nitekim doğrudan vaka takdimi olmayan çalışmalarında da sorun ^{22,26} ya da tedavi yöntemi-malzemesi ^{18,24,27,28} bazında sık rastlanan olgulara yönelmesi ve bunları da olay örnekleriyle destekleyerek anlatması söz konusudur. Bulak meslektaşlığı tam anlamıyla “meslek kardeşliği” olarak anlayan biridir ve yeni öğrendiklerini-denediklerini kendine saklama kaygısı duymadan, yaşadığı sorunlu durumları ise dile getirmekten hiç çekinmeden meslek camiasıyla paylaşmayı görev bilmektedir.

Cerrahi müdahalelere özellikle ilgi duyan ve bunları başarıyla gerçekleştiren Bulak, doğal olarak anestezi konusuna da ilgi duymaktadır. İlk bilimsel çalışması olan “Asabi sinnî sūflide anestezi tronküler, en basit ve en yeni bir usul” anesteziyle ilgilidir ¹⁸. Alt dişlere yönelik müdahalelerde trunkus düzeyinde anestezi yapmanın yararlarını vurgulayan makalenin yeni bir usulü meslek camiasında yaygınlaştırma kaygısıyla yazılmış olması dikkate değer bir durumdur ¹⁸.

Anestezi konusunu ele aldığı ikinci makalesi olan ve yurtdışında da yayımlanan “Novokain Anaflaksisi”nin alt başlığı “Nadir tesadüf edilir orijinal bir vaka” şeklindedir ¹⁹. “Kabine” şeklinde andığı muayenehanesine 22 Eylül 1933 tarihinde üst çenede ağrı şikayetiyle başvuran bir hastada gelişen aşırı duyarlılık reaksiyonunu hikaye eden makalenin satır aralarında, Bulak'ın sürecin her aşamasına hakim oluşunu ve kontrolü bir an bile yitirmeden müdahalede bulunduğunu izlemek olanaklıdır ¹⁹.

Bulak daha sonraki yıllarda yazdığı makalelerde ilk makalesinde ele aldığı konuya tekrar temas etmiş, bunların birinde lokal anesteziyle çalışmanın alveolit insidansını arttırdığı müşahadesini dile getirmiş ²⁶, bir diğerinde rejyonel anestezinin ve cerrahi çekim usullerinin bilinmediği dönemdeki sıkıntıları anlatmıştır ²⁵: “... bir aksidana sebebiyet vermek korkusu ile derinde kalan kök parçalarını kurcalamamayı tercih ediyorduk. Başka türlü de yapamazdık, çünkü:

mevziî anestezi, hele sıcak müdahalelerde, nahiyeyi tamamiyle uyuşturamadığı için çalışmak imkanını vermezdi, verse bile adrenalinin şimik ve toksik tesirlerine tabi tuttuğumuz nahiyede solusyonu verirken yaptığımız fazla tazyiklerle virülans kazanmış mikropları daha uzaklara itmeğe sebep olduktan sonra bir de fazla trauma yapmak tehlikeli neticeler verebilirdi”²⁵. Enfeksiyondan söz açılmışken Bulak’ın bir başka makalesine değinmek uygun olacaktır. “Fokal enfeksiyona ait iki müşahade (Bir diş kistinden menşeyini almış kol ve bacakta miyalji ve hipotoni vakası)” ağız ve dişle bağlantısı neredeyse ikinci planda kalan bir genel tıp yazısıdır²⁰.

Bir makalesinde Hamon adlı otörden “diş hekimi dışında herkesin hastasını öldürme hakkı vardır” şeklinde ironik bir ifade aktaran²² Bulak’ın en dramatik vaka hikayesi olan “Diş çekildikten sonra ölümü intac eden bir osteomyelit vakası münasebetile”, antibiyotikler öncesi dönemin enfeksiyonla mücadele olanaklarının yetersizliğini ve hekimlerin çaresizliğini açık seçik gözler önüne sermektedir²¹. Bulak’ın genel tıp nosyonuna ve yaklaşımına sahip oluşu, bireysel çabasının yetersiz kaldığı noktada konunun uzmanı hekimlerle işbirliği içinde mücadeleyi sürdürüşü ve nihayet bir başarısızlık öyküsünü irdeleyerek anlatma cesaretini gösterişi makalenin dikkati çeken unsurlarıdır²¹.

“Çene kemiği ameliyatlarında sütür” makalesinin finalinde yer alan “Beş altı yüz bin ünitelik Penicilinle enjeksiyonu ilave etmek suretiyle yarı septik kemik ameliyatlarında da bu usulün mahzursuz tatbik edilebileceği kanaatını taşımaktayız. Penicilinle devrinde bu avantajı kazanabildik ise ne mutlu”²⁷ ifadesi, antibiyotiklerin tıp dünyasının unsurları arasında yerini almasından duyduğu mesleki sevinci açıkça yansıtmaktadır.

Bulak’ın özeleştiri cesareti, bir başka makalenin, “Sinüse kaçan kökleri ne yapmalıdır? (Bir müdahalenin sürprizi dolayısıyla)”nin son derece akıcı ve sürükleyici bir anlatıma sahip olan giriş bölümünde de belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır²³. Bu giriş bölümü Bulak’ın yanlış bir ön değerlendirmeye maksiler sinüse kaçtığını sandığı bir premolar kökü hakkındadır²³.

Bulak “Paslanmayan çelik diş tababetinde nerelerde kullanılır ve mahzurları nelerdir?” makalesinin son kısmında halk sağlığıyla ve estetikle ilgili

kaygılarını bütünleştirerek dile getirmektedir ²⁴. Bu makaleden kısa bir alıntı yaparak onun bu kaygılarını örtülü bir mizah duygusu ile nasıl dile getirdiğini görelim: “Diğer taraftan halkımızın estetik kemali de yavaş yavaş yükselmektedir. Dün yaptırdığı altın dişleri söktürerek büyük masraflarla porselen briçe çevirenler çok olduğu gibi harp bitip altın ucuzlayınca çehresinin rengini değiştiren bu teneke dişlerini de söktürüp atacağında şüphe mi vardır? Sonra bir iskarpini 35-50 liraya bir kostümü 150-200 liraya diktirirken ekonomik düşünce yer almıyor da sıhhati için en lüzumlu bir uzvunu tedavi ve tamir ettirirken niçin bu kadar ekonomi olmalıdır” ²³.

Yukarıda sözü edilen yazısında savaş dönemi sıkıntılarının diş hekimliğine yansımalarına değinen Bulak, “Fraktür fuvayyesindeki dişlerin rolleri” makalesinde savaş-diş hekimliği ilişkisinin bir başka yönüne dikkat çekmiştir ²⁸. Bu makalede iki dünya savaşında çok sayıda çene kırığı vakası görülmesinin ve bunlara müdahaleyle ilgili önemli bir deneyim birikimi oluşmasının ışığında tedavi anlayışındaki değişim anlatılmıştır ²⁸.

5. TARTIŞMA

Trabzon Tabip Odası Bülteni'nde ölümünün 11. yılında yayımlanan vefa ve kadirbilirlik ürünü iki kısa yazı Cemil Bulak'ı konu edinen ilk çalışmalardır. Diş hekimliği tarihi literatürümüzde ise, tez çalışmamızın ana kaynaklarından biri olan İlder Uzel ve Köksal Baloş'un "Diş Hekimliği'nde 59 Yıl: Dr. Cemil Bulak (1896–1983)" yayımlanmamış konuşma metni ile bu çalışmanın bir ön ürünü olarak niteleyebileceğimiz Birinci Ulusal Dişhekimliği Tarihi ve Etiği Kongresi'nde poster bildiri olarak sunulan "Cemil Bulak; Örnek Bir Dişhekiminin Mesleki Yaşam Öyküsü" ve yüksek lisans semineri olarak hazırlanan Örnek Bir Diş Hekiminin Meslek Yaşamı başlıklı çalışmalar dışında, Cemil Bulak'ı ele alan bir yayın bulunmamaktadır.

Bu çalışmaların tümünde Bulak'ın mesleki ve insani yönünü takdir eden bir yaklaşımın benimsenmiş olması söz konusudur. Kimi biyografik ve bibliyografik bilgi ayrıntılarındaki farklar ve Bulak'ın kimi özelliklerini daha ön plana alarak yapılan vurgulamalar bir yana bırakıldığında, çalışmalar arasında görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Bu durumunun doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak Bulak'ın yaşamı ve ulusal diş hekimliği tarihimizdeki yeri hakkında tartışma açmak olanaklı değildir.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Diş hekimliği doğası gereği bir yandan toplumla yakın temas halinde bulunan diğer yandan temelinde yer alan doğa ve canlı bilimleriyle ilişkisini sürdüren bir alandır. Mesleğinin bu iki başat karakteri, diş hekiminin hem toplumsal ve hem de bilimsel açıdan başarılı olmasını gerekli kılmaktadır. Bu gereği yerine getirmenin iki anahtarı ise diş hekimliği etiğine ve deontolojisine bağlılıktan da bilimsellikten de ödün vermemektir.

Kimi zaman birbiriyle çelişebilen iki farklı türde başarının her ikisinin de peşinde olmak, kuşkusuz zor bir deneyimdir. Bu deneyimden yüz akıyla çıkmış kıdemli meslektaşlarını örnek alabilmek, yeni meslek kuşakları için önemli bir avantajdır. Kültürel düzeyi yüksek ülkelerde bu konu daha titizlikle değerlendirilmekte, geçmişteki başarılı diş hekimlerini anmaya yönelik çalışmalar daha sık yapılmaktadır. Cemil Bulak hakkındaki bu yüksek lisans tezinin, günümüzün ve geleceğin diş hekimlerine böyle bir avantaj getirmesi umulmakta ve beklenmektedir.

Benzer çalışmaların çoğalması, diş hekimliğinin tarihiyle daha yakın temas halinde ve geçmişin örnek diş hekimleriyle daha tanışık olmasına ve böylelikle mesleğin sosyokültürel ve bilimsel ağırlığının, dolayısıyla saygınlığının artmasına yol açacaktır.

Son söz olarak genelde biyografik etütlerle, özelde tez çalışmasıyla ilgili bir saptama yapmak uygun düşecektir:

Belli bir insanı tanımak ve anlamak yolunda sarf edilen çaba, sadece o insanın değil bir yandan onun yaşadığı çağın ve coğrafyanın kendine özgü hallerinin, diğer yandan genel olarak insan doğasının evrensel niteliklerinin tanınmasını ve anlaşılmasını sağlama potansiyeli taşır. Türk diş hekimliği tarihinin az bilinen seçkin bir siması olan Cemil Bulak'a odaklanan bu çalışmada

da, Bulak figürünün arkasındaki fonda ulusal diş hekimliğimizin yakın tarihinden ve özelde Doğu Karadeniz'den, genelde Türkiye'den enstantaneler geçit resmi yapmaktadır.

KAYNAKLAR

1. **Baloş K, Uzel İ.** Diş Hekimliğinde 59 Yıl, Dr. Cemil Bulak (1896–1983). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi İkinci Kongresi'nde verilen konferans, 1984.
2. **Duraktekin J, Kadioğlu S, Uzel İ.** Cemil Bulak; Örnek Bir Diş Hekiminin Mesleki Yaşam Öyküsü. İstanbul: Birinci Ulusal Dişhekimliği Tarihi ve Etiği Kongresi poster bildirisi, 20-22 Kasım 2003.
3. **Duraktekin J.** Prof Dr İlter Uzel ile özel görüşme. Adana: Ekim 2003.
4. **Duraktekin J.** Örnek Bir Dişhekiminin Meslek Yaşamı. Adana: Ç.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı yüksek lisans semineri, 2004.
5. **Kadioğlu FG, Kadioğlu S.** Öncüler ve Önderler. Kahya E, Şar S, Ataç A, Oğuz NY, Arda B. Beşinci Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri. Ankara: 1998: 237-242.
6. **Kadioğlu S.** Türkiye'de Cerrahi Devrim. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü doktora tezi, 1997: 8-9.
7. **Çubukçu B, Kadioğlu FG, Kadioğlu S.** Cumhuriyetin Onuncu Yılında Üçüncü Bölge Etilba Odasına Kayıtlı Dişçiler ve Dişhekimleri. İstanbul: Birinci Ulusal Dişhekimliği Tarihi ve Etiği Kongresi poster bildirisi, 20-22 Kasım 2003.
8. Erişim: (http://www.trabzon.gov.tr/s_k/saglik.aspx). Erişim tarihi: 24.01.2006.
9. Erişim: (<http://www.trabzonto.org/genelbilgi.asp>). Erişim tarihi: 24.01.2006.
10. Erişim: (<http://www.trabzondis.org/hakkimizda.asp>). Erişim tarihi: 24.01.2006.
11. **Bulak C.** (Yayın listesi). Trabzon: 1952.
12. **Çapa M, Çiçek R.** Yirminci Yüzyıl Başlarında Trabzon'da Yaşam. Trabzon: Serander Yayınları, 2004: 261-286.

13. **Uzel İ.** Birinci Milli Diş Tababeti Kurultayı. Ankara: Türk Dişhekimleri Birliği Yayınları, 2002: 1-2 .
14. **Taner H.** Küçük Harfli Mutluluklar. Yalıda Sabah. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1983: 38-83.
15. Dt. Cemil H. Bulak. Türk Tabipleri Birliği Trabzon Tabip Odası Bülteni, 1994; (10): 5.
16. **Ustaömeroğlu İ.** Diş Tabibi Cemil Bulak. Türk Tabipleri Birliği Trabzon Tabip Odası Bülteni, 1994; (10): 5.
17. **Bulak C.** (Yayın listesi). Trabzon: 1964.
18. **(Bulak) Cemil Hulusi.** Asabi sinnî sülflide anestezi tronküler, en basit ve en yeni bir usul. Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Birinci-İkinci Teşrin 1934; 12 (59-60): 13-16.
19. **(Bulak) Cemil Hulusi.** Novokain anafleksisi, nadir tesadüf edilen orijinal bir vaka. Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, İkinci Teşrin 1936; 14 (70): 21-22.
20. **Bulak CH.** Fokal enfeksiyone ait iki müşahede (Bir diş kistinden menşei almış kol ve bacakta miyalji ve hipotoni vakası). Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Birinci Kanun 1938; 15 (89): 6-12.
21. **Bulak CH.** Diş çekildikten sonra ölümü intac eden bir osteo-miyelit vakası münasebetile. Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Ağustos 1939; 16 (92): 55-60.
22. **Bulak CH.** Diş tababetinde müdahale aksidanlerinden sakınma çareleri. Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, İkinci Kanun 1940; 16 (93): 71-84.
23. **Bulak CH.** Sinüse kaçan kökleri ne yapmalıdır? (Bir müdahalenin sürprizi dolayısıyla). Türk Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Mayıs-Haziran 1943; 20 (101-102): 2-7, Temmuz-Ağustos 1943; 20 (103-104): 14-17, Eylül-Birinci Teşrin 1943; 20 (105-106): 17-21.
24. **Bulak CH.** Paslanmayan çelik diş tababetinde nerelerde kullanılır ve mahzurları nelerdir. Türk Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Son Teşrin-İlk Kanun 1943; 21 (107-108): 3-7.
25. **Bulak CH.** Enclavé, enkysté olmuş bir apeks parçası aksidanı. Türk Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Kasım-Aralık1944; 22 (113-114): 6-9.
26. **Bulak CH.** Alveolit. Türk Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Kasım-Aralık 1946; 23 (129-130): 6-13.
27. **Bulak CH.** Çene kemiği ameliyatlarında sütür. Türk Diştabipleri Cemiyeti Mecmuası, Temmuz-Ağustos-Eylül 1947; 24 (137-138-139): 7-13.

28. **Bulak CH.** Fraktür fuvayyesindeki dişlerin rolleri. Dişhekimliği Alemi, Şubat 1952; 2 (8): 219-232.
29. Cemil Bulak'a ait Eylül 1924 tarihli ve 28/322 numaralı Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Darülfünunu Tıp Medresesi Dişçi İcazetnamesi.
30. **Borhan OB.** (Cemil Bulak'a 03.04.1943 tarihli mektup). İlder Uzel arşivi.
31. **Büyükaksoy ZC.** (Cemil Bulak'a 15.10.1944 tarihli mektup). İlder Uzel arşivi.
32. **Bulak C, Uzel İ.** (Yazışmalar). İlder Uzel arşivi.
33. **Noras Y.** Diş Hekimliği Tarihi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1973: 48-53.
34. **Efeoğlu A.** Dişhekimliği Tarihi. İstanbul: 1992: 119-136.
35. **Ring ME.** Dentistry, An Illustrated History, second edition. New York: Abridale Press, 1993: 299.
36. **Uzel İ.** Cumhuriyet Yılları Boyunca Türkiye'de Çocuk Dişhekimliği. Onur B. Cumhuriyet ve Çocuk, II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, 4-6 Kasım 1999, sayfa 406-417'den ayrı baskı. Ankara: 1999.
37. **Uzel İ.** Anadolu Uygarlıklarında Diş Hekimliği. Adana: 2000.
38. **Efeoğlu A, Erdemir AD, Öncel Ö.** Başlangıçtan Günümüze Dişhekimliği. İstanbul: Nobel Kitabevleri, 2000: 173-202.
39. **Efeoğlu A, Erdemir AD, Öncel Ö.** Geçmişten Günümüze Türk Diş Hekimliği. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000: 49-70.
40. **Rule JT, Veatch RM.** Ethical Questions in Dentistry, second edition. Chicago: Quintessence Books, 2004: 19-40.
41. **Öncel Ö.** Diş Hekimliği Etiği. Erdemir AD, Oguz NY, Elçioğlu Ö, Doğan H. Klinik Etik. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2001: 642-647.
42. **Karahaliloğlu SD.** Parantez.
Erişim: (<http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=23339&kaynak=bagis>).
Erişim tarihi: 21.02.2006.
43. Erişim: (<http://www.artvin.gov.tr/index.php?page=ilceler&file=hopa>).
Erişim tarihi: 21.02.2006.

44. **Bucaklışı İA, Uzunhasanoğlu H.** Lazuri-Turkuli Nenapuna / Lazca-Türkçe Sözlük. Erişim: (<http://www.lazuri.com/nenapuna/v.html>). Erişim tarihi: 23.02.2006.
45. Tarih Çevirme Kılavuzu
Erişim: (<http://www.ttk.org.tr/takvim.asp>). Erişim tarihi: 23.02.2006.
46. **Korkut H.** Türkiye’de cumhuriyet döneminde üniversite reformları. Milli Eğitim Dergisi (Elektronik Dergi), Güz 2003;(160).
Erişim: (<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/korkut.htm>)
47. **Kadioğlu FG.** Türk Diş Hekimliği Tarihinde Kadın. Yıldırım N. Sağlık Alanında Türk Kadını. İstanbul: 1998: 319-326.
48. **Yergin E.** (Muhittin Bilsel ile) Söyleşi.
Erişim: (http://www.chveneburi.org/forum/forum_posts.asp?TID=303)
Erişim tarihi: 17.02.2006.
49. Cemil Bulak’ın son muayenehanesinin bulunduğu binanın fotoğrafı. İter Uzel arşivi.
50. Trabzon Belediye Meclisi’nin 14.11.1998 tarihli ve 13 numaralı toplantısında alınan 554 sayılı kararı.
51. Bulak ailesi adına Dr Cemil Bulak’ın verdiği teşekkür ilanı. (Gazete ve tarih belirlenemedi).
52. Erişim:
(<http://www.google.com.tr/search?q=%22cemil+bulak%22&hl=tr&lr=&start=0&sa=N&filter=0>)
(<http://www.google.com.tr/search?q=%22cemil+bulak%22&hl=tr&lr=&start=10&sa=N&filter=0>)
(<http://www.google.com.tr/search?q=%22cemil+bulak%22&hl=tr&lr=&start=20&sa=N&filter=0>)
Erişim Tarihi: 26.02.2006
53. **Yıldırım CK.** Dişhekimliğinde Uzmanlık. Türk Dişhekimleri Birliği Dergisi, 2003; (73): 19-22.
54. **Yüzbaşıoğlu R.** Dişhekimliğinde Uzmanlık. Türk Dişhekimleri Birliği Dergisi, 2003; (73): 24.
55. **Horasan S.** Dişhekimliğinde Uzmanlık. Türk Dişhekimleri Birliği Dergisi, 2003; (73): 26.

56. **Türkoğulları G.** Ulusal Sağlık Programı Çerçevesinde Mevzuat Uyumu, Kişilerin Serbest Dolaşımı. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı yayını, 2001.
Erişim: (<http://www.saglik.gov.tr/extras/dokuman/serbestdolasim.pdf>).
Erişim tarihi: 23.02.2006.
57. Uzmanlık Tüzüğü'nün Dünü ve Bugünü. Türk Dişhekimleri Birliği Dergisi, 2003; (73): 18.
58. **Akgün MM.** İlimi varlığımız ve meslek yayınları. Diş Tabipleri Cemiyeti Mecmuası, Kasım-Aralık 1946; 23 (129-130): 13-28.

7. ÖZGEÇMİŞ

Jale Duraktekin Perk 1970'de Adana'da doğdu. 1987'de Özel Ayas Lisesi'nden mezun oldu.

1992'de Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı sekreteri olarak çalışma hayatına atıldı. 1994'de kurum içinde görev yeri değişikliği yaparak Diş Hekimliği Fakültesi dekanlık özel kalem büro şefliğine geçti. Ağustos 2004'de ise personel işleri şefi olarak Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'ne atandı.

1997'de başladığı Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü'nden 2001 yılında mezun oldu. Eylül 2002'de Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi yüksek lisans programına kaydoldu. Jale Duraktekin Perk evlidir ve İngilizce bilmektedir.